

Abia după ce m-am îndreptat spre autobuz am înțeles ce era de înțeles. Ruinele de la Micene îmi păruseră opera unui scenograf care n-a putut, din lipsă de geniu, să insufle decorului o atmosferă eroică a „Iliadei” și cea tragică în care delirează Oreste. Realitatea nu se situase la înălțimea legendei, dar oare nu acesta este și cazul Olimpului?

18

Pe la sfârșitul secolului al XVII-lea, s-a petrecut la Roma ceva și caraghios, și solemn. Sub semnul Academiei „Arcadia”, nobile doamne, prinți ai Bisericii și alte persoane de ranguri diverse se întruneau în aer liber, purtând pseudonime de ciobani antici. Club de „păstori” și „păstorite”, acea comică „revoluție cu peruci”, cum a numit-o cineva, vroia să șteargă praful așternut peste mitul Arcadiei. Se organizau discuții aprinse despre lâna de capră de pe naiul lui Pan ori despre împărțirea feudelor platonice din Beoția și Tesalia. Dar, inevitabil, aceste excursii pline de morgă în mitologie s-au acoperit de ridicol. În 1766, când Academia „Arcadia” a vrut să încoroneze „păstorita anului”, a trebuit să mute ceremonia noaptea pentru a se sustrage batjocurii spectatorilor enervați.

Ce aveau comun acele reuniuni pedante și serbări puerile cu „Arcadia” adevărată, cântată de poeți în Antichitate, cea din celebrul „et in Arcadia ego”? Bineînțeles, nimic. Dar aș vrea să vă atrag atenția, doamnelor și domnilor, că nici Arcadia reală, aflată în Grecia, în centrul Peloponesului, n-are nimic comun cu tărâmul imaginar, născocit de mitologie pentru a exprima regretul fericirii pierdute. Ca să vă lămuiesc, voi spune și eu „et in Arcadia ego!”. Dar ce-am văzut acolo, în regiunea pe care grecii o numesc „Arcadia”? Niște munți pustii, cu sate rare, despre care nu sunt convins că se cunosc unele pe altele. Autocarele gonesc pe șosele, oprindu-se rar. De obicei, turiștii se mulțumesc să vadă coastele

pietroase, fără să le străbată. Preferă mirările din mers, gândindu-se la hotelurile cu apă caldă și chelneri folclorici. Pe munți, se văd uneori turme de capre. Femeile au schimbat amforele antice cu bidoane de fier, dar iau apă ca și înaintașele lor, de la aceleași izvoare. Costumele și-au mai pierdut, se spune, din autenticitate și specific, însă casele, foarte modeste din câte mi-am dat seama, sărăcăcioase, își păstrează arhitectura tradițională. Pădurile, câte sunt, s-au retras prin văi. Pe marginea potecilor de coastă cresc arbori puțini, iar pentru umbră compactă trebuie să ai norocul să dai peste un platan, rămas din platanii giganti, matusalemici, sub care legenda zice că Heracles ar fi biruit Hidra.

Ideea care s-ar impune ar fi următoarea. Dacă vreți să vedeți „Arcadia“, nu vă duceți în Grecia. Și nu vă osteniți să mergeți, cu autobuzul sau cu mașina, pe drumurile din Pelopones. „Arcadia“ se află nu pe hărțile turistice. Ea nu ține de geografie. „Arcadia“, cântată de poeți și căreia regretele i-au dat un prestigiu legendar, e un ținut de nicăieri. O utopie plasată în trecut. Ea trebuie visată, nu văzută. Ca să-i dați, cât de cât, un sens, trebuie să închideți ochii și să vă amintiți momentele în care ați fost fericiți. În copilărie sau, mai târziu, când ați iubit prima oară. După aceea, veți putea spune: „Și eu am fost în Arcadia“. Și nu veți minți.

19

Dumneavoastră, doamnelor și domnilor, zâmbiți, nu-i așa?, când auziți povești despre sirene. Cum să le luați în serios? Puteți dovedi oricând, cu câteva argumente simple, de bun-simț, că povestea în care Ulise s-a legat de catarg, pentru a nu se lăsa atras de vocile ademenitoare ale sirenelor, nu e decât o minciună simpatică. Și nu vă condamnați judecați astfel. Eu însumi știu că, înainte de războiul troian, Ulise a dus o viață de sedentar, trăită printre butucii de viță-de-vie din mica insulă

unde era rege. Abia războiul troian l-a transformat în aventurierul din „Odiseea“. Tragedia greacă a făcut din el un intrigant cinic, cum l-a văzut Sofocle, sau un demagog abil, ca în „Hecuba“ lui Euripide. Eu aş prefera să-l consider însă un grec isteţ şi cam lipsit de caracter, care a păcălit şi sirenele, cum i-a păcălit pe troieni cu calul său de lemn.

Homer ne zice, vă amintiţi, fireşte, că Ulise a petrecut zece ani pe mare. Şi ne lasă să înţelegem că nu întâmplător a stârnit mânia zeilor, silindu-i să-i ridice în cale mereu alte piedici. Şiret cum era, e greu de crezut, într-adevăr, că Ulise n-a bănuit ce urmări vor avea mânia lui Poseidon şi faptul că le-a permis oamenilor săi să înjunghie câteva animale din cirezile lui Apollo. Şi, apoi, să nu uităm că, din cei zece ani, şapte i-a petrecut pe o insulă, în braţele nimfei Calypso. Patul nupţial, cu piciorul cioplit, simbolic, dintr-un măslin nedezrădăcinat, care a impresionat-o pe Penelopa, putea să mai aştepte. De asemenea, mult dorita Ithaca. Adevărul e că iscusitului la vorbă Ulise îi plăcea să hoinărească, lăsând-o pe consoarta lui, pe Penelopa, să-şi ţeasă pânza şi s-o destrame, noaptea, pentru a-şi păcăli peţitorii. Nu întâmplător, probabil, orbirea lui Polifem are loc spre începutul călătoriei. Ea îi asigură lui Ulise un lung şir de aventuri palpitate. Cu magiciana Circe, cea care îi putea transforma pe bărbaţi în porci, a avut timp să capete un nou fiu.

Trebuie să recunoaştem, evident, că modul în care el a păcălit sirenele a fost o capodoperă, mai importantă chiar decât născocirea calului troian. Ulise a acoperit de glorie o şmecherie destul de banală, fiindcă nimic nu e mai simplu decât să-ţi înfunzi urechile când vrei să nu auzi ceva, cum le-a cerut el corăbierilor săi. După care, fără să rişte nimic, căci era legat de catarg, şi-a putut permite să asculte melodiile cântate de sirene. Şi, dacă luăm în serios legenda, a reuşit să transforme în stânci nimfele cu trup de pasăre şi chip de

femeie care răspândeau o dulce teroare în Mediterana prin glasul lor „ca mierea de plăcut“. Dar vă amintesc și avertismentul lui Laocoon (care s-a străduit în zadar să-i convingă pe troieni să nu aducă în cetate celebrul cal de lemn): „Trebuie să te temi de greci chiar când ei aduc daruri“. Puteți crede că Ulise a redus la tăcere sirenele? Nu vi s-a întâmplat niciodată ca, stând pe malul mării, vara, și privind valurile care se rostogolesc înspumate, sub soarele amiezii, să vi se pară că foșnetul apei are ceva feminin, nelămurit și ademenitor? Oamenii nu vor învăța niciodată, doamnelor și domnilor, să-l dezmință pe Ulise. Probabil, avem nevoie de cântecele sirenelor ca să dăm vieții un sens mai adânc, pe care nu ni-l asigură o lume fără legende, fără zei și fără iluzii.

20

Epicur recunoștea, fără să se jeneze, că o bună parte din teoriile lui i-au fost inspirate de o femeie frumoasă. Sofocle era îndrăgostit și la optzeci de ani. A avut chiar un proces cu fiul lui mai mare, care, temându-se că va fi dezmoștenit, l-a acuzat că-și pierduse mințile. V-am vorbit deja de Frina, amanta lui Praxitele, pe care o puteți admira și dumneavoastră la Luvru, imortalizată în „Afrodita din Cnid“. O altă frumusețe celebră, pentru care și-au pierdut capul Miron, Demostene și Aristip, a impresionat atât de mult Atena masculină încât, la moartea ei, au fost organizate funeralii ca pentru un om de stat sau un mare general. Pindar a concurat, ni se spune, de cinci ori pentru un premiu de poezie și, tot de atâtea ori, a fost învins de rivala sa care avea un argument mai puternic decât poezia în ochii juriului. Avea sâni provocatori. Încă și mai semnificativ e, poate, ce povestește Plutarh: că, atunci când la Milo a izbucnit printre femei o epidemie de sinucideri, autoritățile au curmat-o într-un mod pe cât de simplu, pe atât

de original, ordonând ca trupurile victimelor să fie expuse goale într-un loc public. Ideea că ar putea fi văzute într-o postură dezavantajoasă și cu grimasa morții pe față le-a speriat pe femeile din Milet mai rău decât orice.

De ce v-am dat aceste amănunte? Sigur, doamnelor și domnilor, Homer a mințit când s-a referit la cauza războiului troian. Nu adulterul consoartei lui Menelau i-a adus pe ahei sub zidurile Troiei. Dar de ce ne-am mira că acest adulter a inspirat o capodoperă?

21

Despre școala lui Pitagora de la Crotona circulă multe descrieri romantice. Ni se spune că, dimineața, când soarele se ridica din valurile mării, tinerii discipoli intonau un imn închinat lui Apolo și executau un dans. Apoi se spălau și se plimbau în tăcere, reculegându-se pentru lecția de dimineață care se prelungea la umbra marilor copaci din pădurea sacră. La amiază, se făcea o rugăciune adresată eroilor și geniilor binevoitoare. După-amiaza era consacrată exercițiilor de gimnastică, studiului și meditației, iar seara se închina un imn pentru Jupiter, Minerva și Diana, în timp ce, sub cerul liber, pe un altar, ardeau smirnă și tămâie.

Numai că realitățile n-au fost deloc atât de idilice! Dimpotrivă. Școala lui Pitagora era, de fapt, ceva între fortăreață, închisoare și mănăstire. Novicele trebuia să respecte regula celei mai desăvârșite tăceri. N-avea voie să discute învățăturile primite ori să exprime vreo îndoială. De aceea i se arăta o statuie înfășurată într-un văl lung, cu un deget pe buze: muza tăcerii. Obiecțiile și nedumeririle erau interzise. Discipolilor li se cerea să urmeze o dietă riguroasă, din care erau excluse vinul, carnea și ouăle. Trebuiau, atenție!, să disprețuiască dragostea. Să primească învățăturile cu smerenie, ca pe niște porunci, și să mediteze la ele. Pitagora se

comporta ca un misogin sever și posomorât, cam cum ar vrea Vaticanul de azi să fie preoții catolici. Unui discipol care l-a întrebat când îi va fi îngăduit să se apropie de o femeie i-a zis ironic: „Când te vei sătura de liniște“.

Asta nu l-a împiedicat pe Pitagora ca, la șazeci de ani, să se îndrăgostească de una dintre discipolele sale, de o mare frumusețe, cu care s-a și căsătorit.

Iată, doamnelor și domnilor, de ce minciuna e uneori mai atrăgătoare decât adevărul atunci când vorbim despre cei vechi. Dacă vă veți gândi puțin, veți accepta că Apollo și ceilalți zei din Olimp au fost niște amanți mediocri. Au cunoscut amorul, nu dragostea. Deși imitau tot ce vedeau de pe munte la oameni, ei n-au trecut niciodată de limitele unei împreunări. Afrodita, zeița dragostei, făcea doar „sex“, cum se zice azi, nu trăia niște pasiuni autentice. Căsătorită cu Hefaistos, a fost, de mai multe ori, adulterină, fiind surprinsă și în flagrant delict de infidelitate conjugală. Pe lângă marile amante din istorie, Afrodita nu era decât o midinetă.

Dar la ce ne-ar servi aceste „adevăruri“? Mitologia e încântătoare tocmai fiindcă, spre deosebire de istorie, ea ne propune să credem în cântecele sirenelor. Și să înțelegem de ce, la lumina stelelor, se văd unele lucruri care nu se văd la lumina unei lanterne. La urma urmei, fiecare vede pe Olimp, dacă ajunge la poalele lui, ceea ce are nevoie să găsească. Poate v-ați întrebat și dumneavoastră de ce au pus zeii și speranța în cutia Pandorei. Răspunsul e simplu, după părerea mea. Fiindcă, fără speranță, relele din această cutie ar fi devenit fatale.